

УДК 811.111'373.611

КОНТАМІНАЦІЯ ЯК СПОСІБ СЛОВОТВОРУ

Гамерська ІІ.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена вивченню складного лінгвістичного поняття «контамінація» та аналізу англійських лексичних одиниць, утворених у результаті контамінації. Автор досліджує причини виникнення та функціональне навантаження контамінантів, висвітлює питання семантичних зв'язків між компонентами контамінанти та загальної семантики новоутворення. У статті доведено, що завдяки контамінації можна розширити список словотвірних моделей, а також перелічено основні причини використання контамінантів.

Ключові слова: контамінація, контамінанти, словотвір, функціональні особливості, лексичні одиниці, семантика, лексема.

Постановка проблеми. Словотвір як мовне явище є і завжди буде залишатися цікавим для науковців, адже як вважає відомий український мовознавець І. Вихованець, саме словотвір є тим «вічним двигуном» кожної живої мови. У словотворі добре видно творчість та фантазію представників тієї чи іншої нації. Лексична контамінація є одним з найнеординарніших способів словотворення, тому це складне лінгвістичне поняття привертає увагу дослідників вже не одне десятиліття. У сучасній лінгвістиці контамінація належить до дискусійних явищ з огляду на розмаїття дослідницьких позицій щодо її сутності, статусу та визначальних ознак [8, с. 220]. Науковці займаються поглибленим вивченням контамінованих лексем, як таких мовних фактів, що не набули однозначного тлумачення в традиційній лінгвістиці і залишаються предметом гострих дискусій. Вони не лише сприяють концентрації інформації в повідомленні, і, маючи високий ступінь елітичності, відповідають тенденції сучасної мови до раціонального скорочення та обмеження надмірних мовних засобів, але й виконують номінативну функцію, виступаючи у якості засобу формування нових понять. Крім того, контамінанти, які часто реалізують згорнуті словосполучення або навіть речення, є осередками концентрації змісту, в тому числі й емотивно-оцінного, а тому відіграють у системі комунікації важливу текстотворюючу та комунікативну роль і надають когерентності мовленнєвому продукту [7, с. 164].

Аналіз теоретичного матеріалу [1; 6; 12; 13; 17] показав, що жоден з класів слів в сучасній англійській мові не має стільки термінологічних позначень, як клас лексично контамінованих одиниць. До парадигми метазнаків цього явища відносяться: блендінг, гібридизація, телескопія, контракція, словозлиття, лексичне зрощення. Це свідчить про багатоплановість підходів до вивчення проблеми та неоднозначність визначення цього явища.

Не менш складна ситуація склалась у визначенні місця лексичної контамінації в словотвірчій системі англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню контамінації як особливого типу словотвору, а також контамінатів як кінцевого продукту цього процесу присвятили свої праці такі видатні науковці: О. А. Земська, Р. Ю. Намітокова, М. М. Шанський, Г. Пауль, Г. Веллман, В. Тойберт, І. Барц, В. Фляйшер, Г. Шмід, М. Шульц, М. Баумгарт, Е. Доналіс та ін. Питання типології контамінант та вивчення їх основних

характеристик висвітлено у працях Є. Сидоренко, Н. Лаврової. Когнітивні аспекти контамінантів досліджували Е. Кулаєва та Л. Омельченко. Однак у площині дослідження контамінантів виникає ще багато проблем, оскільки контамінації неможливо однозначно класифікувати з огляду на їх зміст.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не з'ясовано на сьогодні залишається низка питань як лінгвістичного так і функціонального характеру. Зокрема: питання аналізу складових компонентів контамінованих одиниць та їх правильна семантична інтерпретація; фактори, що впливають на швидкість розпізнавання компонентів контамінанти [5]; мотиваційні аспекти створення нових контамінант, тощо. Під приціпним оком дослідників-лінгвістів й досі залишається питання розмежування контамінант та близьких до них словоутворень. Частина науковців вважає такі словоутвори підвидами контамінант, в той час, коли інші наполягають на їх приналежності до різних словотвірчих процесів.

Мета статті. Отже, метою статті є розглянути поняття контамінації як способу словотвору, а також визначити семантичні особливості та функціональне навантаження англійських контамінантів.

Виклад основного матеріалу. Такий спосіб словотвору як контамінація був широко популяризований ще у кінці 19 ст. Ч.К. Доджсоном, який почав свою літературну кар'єру під псевдонімом Льюїс Керрол. Він пропонував називати такі слова «слова-портмоне» («portmanteau words»), бо їх будова власне й нагадує валізу – два відділення вдало поєднані у одному предметі. З того часу такі слова стали епізодично з'являтися у літературі, зокрема дитячій, а на початку 21 ст. їх широке використання можемо зустріти у роботах Вікторії та Елізабет Канн та в романах про Гарі Поттера написаних Джоан Роулінг. Контаміновані слова страшенно сподобалися юним читачам і невдовзі були взяті на озброєння усіма можливими медіа: газетами, журналами, рекламою. Факт появи таких лексичних одиниць саме у дитячій літературі може вказувати на те, що основною функцією контамінованих одиниць був каламбур та гра слів. І це справді важко було б заперечити, якщо брати до уваги лише такі контаміновані одиниці як «bromidioms», «crocogator», «foolosopher», «toycoon», «millionerror». Однак існує значно більша кількість слів, що утворились завдяки контамінації і застосовуються у сер-

йозних сферах нашого життя, серед них такі як «electrocution», «bionics», «electronics», «avionics» [4]. Все це свідчить про те, що контамінацію не слід сприймати лише як засіб розважити читача чи відійти від прийнятних норм. Контамінація – це багатогранний феномен, що виконує безліч функцій і є складним у побудові.

Отож, у плані тематики контамінація охоплює такі сфери як віртуальна комунікація (cyurbia – cyber + suburbia, webliography – web + bibliography), фізичні чи розумові вади людини (guirtarded – guitar + retarded, computarded – computer + retarded), політика (Omamomentum – Obama + momentum), економіка (glocalisation – global + localization), лінгвістика псевдотермінологія (Anglikaans: Afrikaans + English, Espanglish: English + Spanish, Simlish: Sims + English). Якщо брати до розгляду розмовні контамінанти, то можна зазначити, що розмовні контамінанти відрізняються преференціальною полярністю – номінація або чогось над-позитивного (smartini – smart + martini, beervana – beer + nirvana), або ж чогось над-негативного (flashtulence – flash + flatulence: a disorder of web sites in which the site delivers an inefficient or broken user experience due to the amount of Flash software used; fram – friend + spam: unsolicited, impersonal email from someone you know personally; sobculture – sob + subculture: a subculture the very existence of which makes people cry) [17, с. 293].

Досліджуючи явище контамінації як особливого способу словотвору, стверджуємо, що завдяки контамінації можна розширити список словотвірних моделей, за умови, якщо один з компонентів за певних причин стає більш продуктивним та значимим і в результаті цього стає періодично використовуваним та частково самостійним структурним елементом. Слово «breathalyzer» (breath + analyzer), яке з'явилося у кінці минулого століття та спершу слугувало назвою торгівельної марки дало поштовх до використання форми «-lyzer», результатом чого стало створення нового слова «eelyzer», що означає «пристрій для вимірювання кількості спожитого алкоголю судячи з випарів з очей» [10]. Ще один елемент «-flation» був узятий з контамінованого слова «stagflation» і використовується як структурний елемент складних слів, таких як «gradeflation» (підвищення балів), «oilflation» (підняття цін на нафту), «taxflation» (збільшення податків) тощо. Один з найпродуктивніших комбінаційних елементів на сьогодні є «-aholic». Він узятий з слова «workaholic» у 20 ст. і дав поштовх для утворення таких лексичних одиниць як «shopaholic», «wordaholic», «spendaholic», «coffeaholic» [19].

Зазначимо, що вдала контамінована одиниця є результатом спільної лінгвокреативної діяльності адресата і адресанта. Для автора контамінанти одним з першочергових завдань є прийняття рішення щодо елементів контамінанти, які треба залишити, щоб контамінована одиниця була репрезентативна та щоб реципієнт зміг вдало її інтерпретувати [5, с. 66].

Огляд сучасних праць присвячених питанню контамінації (Дж. Алгео, Дж. Креммер, Р. Фішер) дає нам право з упевненістю сказати, що існує певна гнучкість у спробах визначення суті кон-

тамінації, і що саме нею називати, адже багато суміжних понять можна віднести до злиття чи контамінації. Дж. Алгео, до прикладу, вважає складнопоеднувальні слова контамінованими [10]. Р. Фішер стверджує, що контамінована одиниця повинна характеризуватися певною новизною значення, а це означає, що її семантика не є просто сумою сем її складових. Дж. Креммер визначає її як синтаксичне злиття, на прикладі цитати «All Stressed Up and Nowhere to Go!» (all dressed up and nowhere to go + stressed), посилаючись на схожість звучання слів «dressed» і «stressed» [16]. У створенні контамінованої лексеми й справді певну роль відіграє критерій паронімії, проте він не є єдиноправильним. Як бачимо, існує певна розбіжність у трактуванні самого поняття контамінації, проте саме ця розбіжність ще раз свідчить про важливість даної теми.

При створенні слова-контаміната відбувається зміна плану вираження вихідних слів, так що при словозлитті, як правило, хоча б один з елементів виступає у деформованій усіченій формі (Kleptokratie = Klepto(manie) + (Demo)kratie). Зміна формальної сторони вихідних слів відбувається в результаті свідомого або несвідомого прагнення мовців віднайти нові засоби для номінації нового явища або предмета, або створення нового найменування для вже існуючих явищ з більшою питомою вагою конотативного компонента значення з метою підвищення ступеня експресії висловлювання. Зміна форми неминуче тягне за собою зміну змісту певного слова. Оскільки значення контамінованої лексеми не завжди зводиться до суми значень її компонентів, то план її змісту є більш складною одиницею [7, с. 163].

Семантичні відношення між елементами нового, створеного шляхом контамінації слова видаються більш різноманітними, ніж просте поєднання двох понять, явищ чи предметів. В залежності від характеру співвідношень значень компонентів контаміната можливо виділити наступні семантичні групи цих слів [6, с. 101].

1. Значення контаміната визначається сумою значень його компонентів: Merkozy = Merkel + Sarkozy -> Меркель та Саркозі; Eurasien = Europa + Asien -> Європа та Азія.

2. До другої групи відносяться контаміновані лексеми, значення яких хоча і складається із значень компонентів, що їх утворюють, але не є тотожним їх простій сумі. Нове значення є більш складним, воно ширше суми значень компонентів контаміната і містить додаткову інформацію про предмет або явище, що позначається. Так, Politainment = Politik + Entertainment є не просто політичною розвагою, а також означає поєднання політики, журналістики та культури розваг.

3. Значну групу складають слова, значення яких є сумою значень компонентів, однак семантичне навантаження цих компонентів різне. Один з компонентів (як правило другий) виступає як базовий елемент контамінованої лексеми, а інший доповнює чи визначає його. Наприклад, Teuro = teuer + Euro означає дороге євро, що, власне, і закладене вже у структурі базових елементів.

При аналізі семантики нових мовних одиниць необхідно брати до уваги також той факт, що семантика лексичних одиниць, окрім характеристики властивостей і ознак певних предме-

тів та явищ дійсності, включає також ставлення мовця до них. Оскільки саме прагнення передачі емоційно-оцінного ставлення особи до дійсності часто є одним з факторів, що призводять до створення нових слів.

Функції, що виконують контамінації, є досить різноманітними і майже не відрізняються в різних мовах. Контамінації створюються з прагматичних причин, щоб дати назву новим продуктам, винаходам, ідеям або соціокультурним явищам. Слід також зазначити, що контаміновані лексеми використовуються для позначення тих речей, поняття тощо, які потребують об'ємного опису, за допомогою більш конкретної, лаконічної або короткої форми.

Найважливішими функціями [3], які виконують лексеми, створені способом контамінації, у процесі мовного мислення та спілкування є:

1) скорочення звукового ланцюга, яке дозволяє збільшити кількість повідомлень, переданих за одиницю часу: *Cyborg* = *cyber organism*;

2) десигнація логічних понять, більш складних, ніж ті, які позначаються звичайним словом, при збереженні мотивування значення: *Biopomie* = *Biologie* + *Ökonomie*. Великий обсяг змісту передається коротким словом, а елементи *Віо-і-поміе* легко можна розпізнати як позначення біології та економіки;

3) десигнація лінгвокультурних концептів: *Coca-Colonisation* = *Coca-Cola* + *Kolonisation* – цей контамінат виражає ідею світової експансії продукції *Coca-Cola* і за допомогою своєї форми передає думку агресивності завоювання ринків збуту;

4) мовна гра: *Oktopelel* = *Oktober* + *Opel* – утворення на основі гри слів у авто-календарі, в якому назва місяця *Oktober* комбінується із назвою марки автомобіля *Opel*;

5) створення комічного ефекту: *Schimpansium* = *Schimpanse* + *Gymnasium* – зневажлива назва для учбового закладу, в якому, як вважається, дають погані знання, а учні мають погану поведінку;

6) поетичність: *verwehrt* = *verkehrt* + *Welt* – дієслово для позначення того, що в світі все перебуває в хаосі;

7) сугестивна функція (у рекламі, у політичних промовах тощо контамінати привертають увагу, закарбовуються в пам'яті і емоційно впливають на слухачів, читачів): *Winternet* = *Winter* + *Internet* – реклама спеціальних тарифів на Інтернет на зимовий період;

8) моделююча функція (семантичне злиття частин контаміната відтворює позначається

об'єкта в його істотних рисах): *Econtel* = *economy class* + *Hotel* – позначення готелів економ-класу;

9) кумулятивна функція (ідіоматичність контаміната збільшує його смислово-емність): *denglich* = *deutsch* + *englisch* – зневажливе позначення німецької мови перенасиченої англіцизмами.

Основними причинами використання контамінатів можна назвати наступні: вираження сатири, іронії чи каламбуру, імітація чиєїсь манери у розмові, спосіб самовираження, гра слів чи просто намагання зберегти час та зусилля для пояснення чогось. У політиці та рекламі контамінація слугує дієвим засобом здійснення впливу на аудиторію, привертаючи та утримуючи їхню увагу. Контамінація як засіб словотвору набирає значної популярності та зустрічається в багатьох інших мовах, окрім англійської: німецька, хорватська, українська, російська. Саме ці контаміновані одиниці стають джерелом словоформуючих афіксів та поєднувальних лексем, використовуються у сфері інтернет комунікацій та складають частину термінології у фармацевтичній номенклатурі. Як бачимо, дотепний характер контамінатів робить їх незамінними у сучасному світі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З усього вищесказаного приходимо до таких висновків: термін «контамінація» влучно і достеменно характеризує складний лінгвістичний феномен, що проявляється на всіх рівнях мови – з фонетичного до синтаксичного; контаміновані лексеми виконують цілу низку функцій, але здебільшого використовуються для скорочення мовленнєвого ланцюга, надання повідомленню емоційності та оцінності. Цей факт обумовлює вживання контамінатів в першу чергу в публіцистиці, художній літературі та розмовно-побутовому спілкуванні, хоча не можна заперечити той факт, що контамінація є тим способом словотвору, який знаходить застосування у багатьох сферах комунікації; з плином часу велика кількість контамінованих одиниць вже не сприймаються як слова-гібриди, входять до складу загально-вживаної лексики та реєструються у словниках; незважаючи на велику кількість праць, присвячених даній проблематиці, дослідження аспектів лексичної контамінації не можна вважати завершеним чи вичерпним. Перспективним напрямком дослідження залишається аналіз ідентифікаційних стратегій, свідомо чи підсвідомо використовуваних носіями мови у процесі розпізнавання компонентів контамінанти.

Список літератури:

1. Деякі тенденції у розвитку телескопічних слів сучасної англійської мови / Омельченко Л.Ф., Максимчук Н.М., Бех П.О., Биркун Л.В. – К.: НМК ВО, 1992. – 59 с.
2. Ейто Дж. Словарь новых слов английского языка / Ayto John // *The Longman Register of new words*. – М.: Рус. яз., 1990. – 434 с.
3. Жукова А.Н. Семантические и прагматические характеристики лексической контаминации в современном английском языке: диссертация ... кандидата филологических наук: 10.02.04 / Жукова Анна Николаевна. – Самара, 2010. – 155 с.
4. Лаврова Н.А. Контаминация в современном английском языке: *a fait accompli* / Н.А. Лаврова // М.: Прометей. – 2012. – 222 с.
5. Лаврова Н.А. Контаминация: все уже сказано? (О некоторых возможных перспективах исследования) / Н.А. Лаврова // *LINGUA MOBILIS: Научный журнал*. – Челябинск: ГОУВНО «Челябинский государственный университет», 2014. – № 2(48).

6. Лашкевич О.М. Семантика слов-слитков в современном английском языке [Электронный ресурс] / Лашкевич О.М. // Вестник Удмуртского университета (филологические науки). – 2005. № 5(2). – С. 99-103. – Режим доступа до ресурсу – <http://vestnik.udsu.ru/2005>.
7. Моїсєєва Н. Семантичні та функціональні особливості німецьких контамінованих лексем / Н. Моїсєєва // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія», 2015. – Вип. 55 – С. 163-165.
8. Редько Є. Словотвірна контамінація в сучасних інноваційних процесах / Є. Редько // XX – XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метаморфози в українській мові і літературі: колективна монографія / Гол. ред. А. Архангельська. – Olomouc: VUP, 2016. – С. 205-229.
9. Тимошенко Т.Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Т.Р. Тимошенко // К., 1975. – 176 с.
10. Algeo J. Blends: A structural and systematic view / J. Algeo // *American Speech*. – 1977. – № 52. – P. 47-54.
11. Algeo J. Fifty Years Among the New Words: a dictionary of neologisms, 1941-1991 / J. Algeo // New York: Cambridge University Press. – 257 p.
12. Cannon G. Blends in English Word Formation / Garland Cannon // *Linguistics*. – 1986. – № 24. – S. 725-753.
13. Davy D. Shortening Phenomena in Modern English Word Formation: An Analysis of Clipping and Blending / Dennis Davy // *Franco-British Studies*. – 2000. – № 29. – S. 59-76.
14. Gries St.Th. Shouldn't it be breakfunch? A quantitative analysis of blend structure in English / St.Th. Gries // *Linguistics*. Antwerp: Mouton de Gruyter. – 2004. – № 42. P. 639-667.
15. Kelly M.H. To «Brunch» or to «Brench»: Some Aspects of Blend Structure / M.N. Kelly // *Linguistics*, 1998. – Vol. 36. – № 3. – P. 579-590.
16. Kremer J. Squeasel Words in Real Life [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.waybackwords.com/portmanteaus2.htm>.
17. Lavrova N.A. The structure, meaning and semantics of contamination in modern English / N.A. Lavrova. – Moscow: Prometheus, 2007. – 183 p.
18. Lehrer A. Understanding trendy neologisms / A. Lehrer // *Italian Journal of Linguistics*. – 2003. – № 15 – P. 282-369.
19. O'Byrne N.A. Dictionary of New Words and Expressions. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://homepage.eircom.net/~nobyrne/humour.htm>.

Гамерская И.И.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

КОНТАМИНАЦИЯ КАК СПОСОБ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Статья посвящена изучению сложного лингвистического понятия «контаминация» и анализа английских лексических единиц, образованных в результате контаминации. Автор исследует причины возникновения и функциональную нагрузку контаминантов, освещает вопросы семантических связей между компонентами контаминанты и общей семантики новообразования. В статье доказано, что благодаря контаминации можно расширить список словообразовательных моделей, а также перечислены основные причины использования контаминантов.

Ключевые слова: контаминация, контаминанты, словообразование, функциональные особенности, лексические единицы, семантика, лексема.

Hamerska I.I.

Drogobych Ivan Franko State Pedagogical University

CONTAMINATION AS A WAY OF WORD FORMATION

Summary

The article is devoted to the study of the complex linguistic concept of «contamination» and the analysis of English lexical units formed as a result of contamination. The author investigates the reasons of the appearance and functional load of contaminants, highlights the issues of semantic relations between the components of contaminants and the general semantics of new word formations. It is proved in the article that due to contamination it is possible to expand the list of word-building models, and also the main reasons for the use of contaminants are listed.

Keywords: contamination, contaminants, word formation, functional features, lexical units, semantics, lexeme.